

TORNYA ERIKA

Dalit teológia A kasztonkívuili keresztények Indiában

A XXI. században, Indiában még léteznek olyan emberek, a dalitok, akiknek a méltósága, embersége, egyenlősége születésüknél fogva sérül. A kasztrendszer felsőbb részeiből származók fizikailag nem érintik meg őket, a rendőrség nem vesz fel tőlük feljelentést. Ha nincs a lakóhelyül szolgáló viskójuk közelében keresztény iskola, akkor a gyerekek nem tanulnak, képzettség híján nem jutnak jövedelmező munkához. Ez tartós nyomorban, nélkülözésben és kilátástalanságban tartja őket. Gyakran sehonnan nem tudnak segítséget kérni, mert a környezetükben élő emberek közömbösek a sorsuk iránt. A dalitok emberi jogainak sérülésére vonatkozóan mi a kereszténység válasza, megoldási javaslata? Ebben az írásban erre a kérdésre keressük a választ. A keresztény teológia oldaláról vajon milyen kísérletek történnék ennek a drámai sorsú, elnyomott népcsoportnak a megsegítésére?

Az alább következő gondolatok egy idegen világba kalauzolnak bennünket. Talán az európai fülnek szokatlanul csengenek a szanszkrit kifejezések, a személyes perspektívákból történő teológiai megközelítések. Csakhogy – legkésőbb a II. Vatikáni Zsinattal – a Katolikus Egyház a világegyház korszakába lépett,¹ így érdemes – és szükséges is – az idegennek tetsző, a mi nyugati megközelítési módunktól eltérő kultúrák tanulmányozása.

A DALITOK BEMUTATÁSA

A dalitok problémáinak mélyebb megértéséhez érdemes megismerni őket. Kik ők, hol helyezkednek el a mai indiai társadalomban? Melyek a fő problémáik?

¹ Vö. KARL RAHNER: *Schriften zur Theologie*, Band VI., Benzinger, Einsiedeln – Zürich – Köln, 1965, 455–498.

A 2008. júliusi becslést alapján India a világ második legnépesebb állama, lakosságának száma nagyjából 1.150.000.000 fő.² A teljes indiai lakosság 23 %-a, 250 millió fő tartozik a dalit népességhez. A dalitok aránya tartományonként eltérő, a Pakisztánnal határos Rajasztanban például 39,5 millió dalit él, ami a lakosság 70 %-át jelenti.

A „dalit” kifejezés gyűjtőnév, amit az 1800-as évek második felében választottak maguknak az idetartozó emberek. A szanszkrit „*dalit*” szó a héber „*dal*”-ból származik, jelentése: zúzott, darabokra tört, elnyomott. Az indiai nyelvi és kulturális sokszínűségnek megfelelően minden tartományban és helyi nyelven másképp nevezik a dalitokat. Mindegyik névnek saját egyéni jelentése és története van. Ezek a kifejezések alapvetően egy ellentétet hordoznak: „mi tiszták – te tisztátalan”. Mahatma Gandhi „*Harijan*”-nak, Isten gyermekeinek nevezte őket, de ezt a megnevezést a dalit közösségek nem fogadták el; álságosnak tartották, mivel a szó nem utal a nyomorúságos körülményeikre. Napjainkban a legszegényebbek közül kikerült és szerencsés körülmények folytán képzéshez jutott dalitok büszkén viselik a dalit megnevezést, azzal a reménnyel, hogy az egész népük sorsa hamarosan jobbra fordul, és megkapják az emberhez méltó jogaikat.

Az elnyomásuk hagyományos indoklása vallási alapú. A hinduizmus tanítása szerint kétféle élőlény létezik: *Ísvana*, a Legfelsőbb Irányító és *Dzsíva*, az egyéniséggel bíró individuális lélek, vagyis az irányított élőlény. Az élőlény a Legfelsőbb szerves része, aki saját „én”-nel, személyiséggel rendelkezik. A Kr. e. 1500–1000 között íródott *Purusaskuta himnusz*ban az szerepel, hogy az emberek a *Dzsíva* Legfelsőbb szerves részéből születtek. A hinduk sugallta elképzelés szerint a dalitok viszont egyáltalán nem születtek meg. Nincs kapcsolat köztük és a Legfelsőbb szerves rész között. Ez a himnusz leírja, hogy Brahma testéből származik a hindu társadalom 4 fő kategóriája: a *brahmanák*, vagyis papok és szellemi munkát végzők; a *ksatriják*, a harcosok és az állam vezetői, főbb hivatalnokai; a *vaisják*, a kereskedők és iparosok; s végül a *sudrák*, az alantas munkát végző kézművesek, munkások, szolgák. A brahmanák a teremtő szájából születtek, a ksatriják a karjából, a vaisják a gyomrából, a sudrák pedig a lábából. A *páriák* (dalitok) a teremtő testen kívül születtek, ezért érinthetetlenek. Teremtettségük módja adja a különbséget köztük és Brahman gyermekei között. A páriák egy szinten vannak az állatokkal.

A Kr. u. VII. században készült *Manusmrit* című szent iratban³ a dalitok mint tisztátalanok szerepelnek. *Manu Törvénykönyve* megkülönbözteti a tisztátalan és

² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html> [2009.03.15.]

³ Vö. SAGARIKA GHOSE: The dalit in India – caste and social class, *Social Research*, Spring 2003, 1.

az érinthetetlen állapotot. Az ember világra jötte, *születése* „tisztátalan”,⁴ a megszületett gyermek apja rituális fürdővel tisztul meg, az anya tíz nappal a szülés után válik tisztává. *Elhalálózás* esetén is meghatározott időre tisztátalanná válnak az elhunyt családtagjai. A nők a *menstruációt* követő rituális fürdővel válhatnak újra tisztává. A Törvénykönyv bizonyos *földrajzi területeket* (Brahmarshis, Madhya Desa, Arya Varta) is tisztátalannak ír le. Voltak olyan *foglalkozások*, melyek tisztátalanok voltak: ilyen a színész, az énekes, a hentes, a juhász, a szerencsejátékos stb., számukra tilos az étel megszentelése. A *nyilvános bűnösök*, például a házasságtörő, a prostituált és a gyilkos is tisztátalan. *Nemi megkülönböztetést* tartalmaz a Törvénykönyv: a nő és az eunuch nem olvashat fel a Védákból. A *fogyatékkal élők*, a pszichiátriai betegek, a sérültek, a süketek és a vakok szintén tisztátalanok. A törvények további fejlődése szerint az iszlámból vagy kereszténységből *áttért hinduk* szintén tisztátalanok.

Manu Törvénykönyve a tisztátalan állapoton kívül megkülönböztet egy „érinthetetlen” állapotot is, amiből nincs lehetőség kikerülni. A dalitok születésüktől fogva tisztátalanok. A létezésük sérti a brahmanikus higiéniai eszméket. A tisztátalanok csak időlegesen, a tisztulásig vannak kizárva a társadalomból, az érinthetetlen dalitok örökre.

A dalitok megkülönböztetésére történelmi alapú magyarázat is fellelhető.⁵ Az Indus folyó völgyében az őshonos neolitikus kultúrából korán kialakult egy városközpontú dravida civilizáció. Gyökerei a Kr. e. IV. évezredig nyúlnak vissza, virágkorát a Kr. e. III. évezredben élte. A mai Pakisztán területén található két legnagyobb városának lélekszáma a fénykorban a 80–100 ezer főt is elérte. Az Indus-völgyi civilizáció a földművelés és állattenyésztés mellett kiterjedt szárazföldi és tengeri kereskedelmet folytatott. Emellett magasrendű építészet is jellemezte, kialakult az írásbeliség is, ám az eddig csak pecsétekről ismert, a kb. 400 írásjelet tartalmazó nyelvi rendszer még ma is megfejtetlen. A pecséteken megjelenő mitikus alakok, valamint egyes szobrok a későbbi hinduizmus isteneit és vallási szimbólumait idézik. Ilyen a *proto-Brahmanként* azonosított bivaly, vagy a két irányból ábrázolt arccal rendelkező *proto-Síva*. Proto-Síva háttas állata, a *bika* is sok pénzermén megtalálható, valamint a *szikomorfa*, amely isteni státusznak örvend a hinduizmusban. Emellett kúp alakú kövek is fennmaradtak, melyek a Proto-Sívalingamot ábrázolják. Az Indust ebben az időben *krokodil*

⁴ Vö. RAMACANDRA K. KSHIRSAGAR: *Dalit movement in India and its leaders 1857–1956*, M. D. Publications Pvt. Ltd., New Delhi, 1994, 15–16.

⁵ Vö. SAMUEL JAYAKUMAR: *Dalit Consciousness and Christian Conversion. Historical Resources of a Contemporary Debate*, Regnum International, Oxford, ISPCCK Delhi, 1999, 9–16.

alakjában tisztelték. Ebből a korból származik a *szvasztika*, a nap ábrázolása is, amely a hinduizmusban máig megtalálható. A vallási kultusz középpontjában valószínűleg egy női istenség, egy istenanya volt, aki az indiai művészet és költészet szépségideálja; ez matriarchális jelleget adott a vallásnak. Később jelenhetett meg a teremtő férfi isten. A civilizáció, amelyet valószínűleg a mai dravidák ősei hoztak létre, Kr. e. 1200 körül indult lassú hanyatlásnak. Oka lehetett az erdőirtás, az elsvatagosodás, illetve az árvizeket okozó földrengések.⁶

Ezt a folyamatot az északról bevándorolt árja, indoeurópai törzsek is meggyorsították Kr. e. 1800–1500 körül. Letelepedésükkel vette kezdetét Indiában a *védikus kor* Kr. e. 1200 körül. Az árják a régi városokat elpusztították, és a mezőgazdaságot is visszafejlesztették, mivel állattartással foglalkoztak. Az őslakosokat szolgásba taszították. Az Indus-völgyi őslakosok vallási elemeinek egy része viszont tovább élt, és ma is fontos részét képezi a hinduizmusnak. Idetartozik a képtisztelet, a folyó-, növény- és hegyimádat, valamint a már említett istenek ábrázolásának módja.

A szubkontinensre behatoló árják a társadalom három felső kasztját adták. A súdra kaszt pedig az általánosan elfogadott vélekedés szerint az alávett dravidák elhelyezését szolgálta e hierarchiában, az árja uralkodóknak alárendelten. A négy kaszt névleges szerepe az árják észak-indiai letelepedése során alakult ki. Ezt követően a rendszer megmerevedett, és már csak kivételesen kerülhettek be új csoportok. A kívül rekedtek az ún. „érinhetetlenek” – a dalitok. Ezt az elnyomást próbálták legitimizálni a vallási tanításokkal. Például a *Varnashramadharma* alaptétele szerint a kasztrendszer bőrszín alapján tesz különbséget: az őslakosok feketék, az árják fehér bőrszínűek. Kr. e. 750–500-ra alakult ki a mai formában létező kasztrendszer.

A kasztrendszer gyakorlatilag napjainkban is működik, noha 1950-ben hivatalosan megszüntették. Jó példa erre a munkaerőpiac, ami kasztok szerint van felosztva. Például az indiai szoftver ipart a tamil *brahminok*, a közszolgálatot Uttar Pradeshben a *kayastasok*, a kasztrendszer felső részéhez tartozó csoport tagjai működtetik.

A dalitok elől a társadalom intézményeinek, szakásainak nagy része el van zárva. Például a gyerekek több államban nem látogathatják az állami iskolákat, a hagyományos házasságokban nem vehetnek részt, a hindu templomok, klasztrikus koncertek zárva vannak előttük. Nem ihatnak vizet a hindu templomok tárolójából, a falvak külső részében vagy a városok nyomornegyedeiben, elkülönülve élnek. Idegen házba lépés előtt a dalitoknak jelezniük kell, hogy meg-

⁶ Vö. JOHN KEAY: *India a History*, Grove Press, New York, 2001, 3–56.

érkeztek, mert mielőtt belépnek, a háziaknak le kell fedniük az élelmiszert, nehogy az tisztátalanná váljon a dalitok jelenléte miatt. Ahol dalit szolgál, ott a ház ura fogyasztás előtt egy szertartással megtisztítja az így készült ételt, mivel a dalitok által elkészített étel tisztátalan, emberi fogyasztásra alkalmatlan.

Az alapvető jogegyenlőtlenséget jól illusztrálja a *panchayat* intézménye. A vidéki falvak közösségében van egy bírói, közvetítői testület, a *panchayat*, akikhez a falu lakói fordulhatnak, ha konfliktus támad köztük. A *panchayat* testület vezetője minden esetben felsőbb kasztbeli, gazdagabb férfi, így a jogorvoslat a dalitok számára gyakorlatilag lehetetlen, hiszen a felsőbb kasztbeli bíró vitás kérdésben nem a dalitok igazát keresi.

A dalitok gyakorlatilag saját gazdasági köreikben dolgoznak. Magas a munkanélküliek száma. Hagyományosan „tisztátalan” munkákat végeznek: mosodákban, bőrfeldolgozóknál, mészárszékekben, halászatban, krematóriumokban dolgoznak, gyakran csatorna- és WC-tisztítóként keresik meg a napi betevő falatot. A dolgozók átlagos napi bevételük 15–35 Rs.⁷

A tisztátalanok gyakran válnak támadások, pogromok áldozataivá. A dalitok a hindu vallási életből is ki vannak rekesztve, nem léphetnek a templomba (a kasztrendszer eltörölt törvény miatt néhány hindu templom nyitva áll előttük, bár ennek a gesztusnak csupán politikai jelentősége van). Nem hallgathatnak szanszkrit szentírást. Ez nem jelenti az, hogy vallástalanok, mert van egy saját vallásuk, gyakorlatilag ők is hinduk, de a hivatalos hindu hierarchián kívül léteznek. Mivel életük alapélménye a kiszolgáltatottság, nagyon vágnak támogatásra, védelemre, ezt jelzi, hogy az egyik fő istenük *Karuppu*, aki a dalitokat védelmezi a gonosz lelkektől. Elterjedt néhány erős női istenség tisztelete, akikhez szívesen fordulnak védelemért.⁸ Azért is népszerűek ezek a női istenek, mivel a tiszteletükhöz nincs szükség a papság közreműködésére, hanem egyénileg is lehet imádni azokat. A dalitok úgy beszélnek ezekhez az istennőkhöz, mint az édesanyjukhoz. *Pochamma* istennő a legnépszerűbb, akinek az oltárai megtalálhatóak minden faluban. Ő védelmezi a betegségektől. *Kattamaisamma* istennő a víztározók védelmezője; ő biztosítja, hogy mindig legyen elegendő víz. A dalit népi vallásosság istenei a mindennapi élet részei, a hétköznapi problémákban segítenek, mivel a hindu papi kaszt soha nem védte meg a jogait.

⁷ Tájékoztató: 15 Rs a jelenlegi árfolyam szerint (2009.04.07.) 66 forint.

⁸ Vö. SHALINI MULACKAL: Towards a Peñ Christology: Prospects and Challenges, *East Asian Pastoral Review* Volume 41 (2005/1–2).

A DALITOK ÉS A KERESZTÉNYSÉG

Az 2001-es népszámlálás alapján a teljes indiai lakosság 2,3 %-a, 26 millió ember keresztény, ebből 18 millió ember katolikus.⁹

A kereszténység több hullámban érkezett Indiába. A megszentelt tradíció úgy tudja, hogy Krisztus után 52-ben hét törzs vette fel az új hitet. Manapság főleg Dél-Indiában, Kerala tartományban élnek a hagyomány szerint Szent Tamás apostol által alapított keresztény közösségek. A nyugati kereszténység XVI. századi indiai megjelenése előtt tehát már éltek Indiában keresztények, akik a *szírmalabár* rítus szerint gyakorolták vallásukat. Évszázadokig Szíriából kapták püspökeiket. Szertartásaik leginkább a görög katolikus liturgiára hasonlítanak. Napjaink Indiájában megkülönböztethetjük a *szírmalabár* és a *malankár* rítusú kereszténységet, illetve a latin egyházat. A nyugati missziós aktivitás fokozódásával a XVI. századtól a kereszténység egyszerűen a nyugatiak idegen vallása volt a helyi lakosság szerint.

Az indiai kereszténységnek importált karaktere van.¹⁰ A teológia és nép valóságosága a Nyugat jegyeit viseli magán, kész csoda, hogy a keresztény Egyház egyáltalán hatást tudott gyakorolni az indiai emberekre. A legnagyobb hatású misszionáriusok (például Roberto de Nobili SJ, Pierre Johannis SJ) jeleskedtek bizonyos „inkulturációs” törekvések megvalósításában.¹¹

A dalitok 65 %-a keresztény. Mivel a dalitok a kereszténység tanításában megtalálhatják emberi méltóságukat, Jézus személye, a Katolikus Egyház szegények melletti elkötelezettsége védelmet ad számukra, ezért nagy számban térnek át a kereszténységre. Viszont a hindu közösség bosszúja miatt életveszélyes megkezdkezdeni, sőt több indiai államban ezt törvény is tiltja. A keresztényüldözések, pogromok máig is folyamatosan napirenden vannak Indiában. A hindu nacionalista szélsőségeket leginkább az háborítja fel, hogy a keresztény misszionáriusok iskolai oktatásban részesítik az indiai társadalom számkivetettjeit, a dalitokat. Az iskolába járó dalit gyermekek 90 %-a kap oktatást keresztény intézményben. Az AICC (*Összindiai Keresztény Tanács – All India Christian Council*)

⁹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html> [2009.03.15.]

¹⁰ Vö. ADRIAN BIRD: *M. M. Thomas: Theological Signposts for the Emergence of Dalit Theology*, University of Edinburgh, Edinburgh, 2008, 3.

¹¹ Megjegyzendő, hogy az inkulturáció a mai értelemben csak az 1970-es évektől került a katolikus teológiába. Vö. PEDRO ARRUPÉ SJ: *Über die Inkulturation*, in Hans Zwiefelhofer (Hrsg.): *Im Dienst des Evangeliums. Ausgewählte Schriften von P. Arrupe*, Erich Wewel, München, 1987, 240–248.

adatai alapján a kelet-indiai Orissa tartományban 2008 augusztusában történt erőszakos cselekmények során körülbelül 200 keresztényt öltek meg, és 50.000 embert üldöztek el az otthonukból.

Érdekes – és a mai nyugati fülünk számára talán szokatlan és felháborító – az a jelenség, hogy a keresztény közösségekben is van egyfajta megoszlás: a dalit származású keresztények kevesebb teret kapnak a közösségekben, alsóbb rendűeknek számítanak. Ez nem számít újdonságnak az indiai kereszténységen belül, hiszen a jezsuita missziók is akkor váltak sikeressé, amikor Roberto de Nobili SJ (1577–1656) az 1600-as évek elején két egyházközséget szervezett: egyet a magasabb, egyet pedig az alacsonyabb kasztok számára, és gondosan ügyelt arra, hogy a két egyházközség ne érintkezessen egymással.¹²

A falvak dalitok lakta nyomornegyedeiben problémákat vethet föl a keresztény és hindu dalitok együttélése. Például a nagy hindu vallási fesztiválok idején, a fesztivált megelőző napon a falu vénei dobokkal végigmennek a településen és minden lakost meghívják a fesztiválra. Ezzel kapcsolatban egy sor kérdés merül föl: például a keresztények rész vegyenek-e a hindu felvonulásokban, egyenek-e a hindu isteneknek szentelt ételből?¹³ A vallási különbségek szerencsére általában nem éleződnek ki, épp a közös, elnyomott sors miatt. Sebastian Kappen szerint szerepet játszik ebben az is, hogy a keresztény dalitok is indiaiak, így alapvető szocio-kulturális különbségek nem nehezítik az együttélést.¹⁴ A dalit közösségekben belüli vallási megoszlás nem olyan mély, mint amilyennek első látásra tűnik. Közös kiindulás, hogy mindkét vallás elég gyakorlati, illetve a hinduk elég könnyen megértik Szűz Mária tiszteletét a népszerű női istenségeik miatt.

Összességében megállapítható tehát, hogy a dalit településeken a problémák nem vallási alapúak, hanem a hindu nacionalista kasztrendszerből adódnak.

A DALIT TEOLÓGIA

Mielőtt részletesen megismerkedünk a dalit teológiával, érdemes röviden megvizsgálni azt, hogy a Katolikus Egyház tanításában milyen tényezők hatására, milyen módon jelenik meg a gyöngék, a kitzasztítottak melletti elköteleződés.

¹² <http://www.parbeszed.com/main.php?folderID=859&articleID=5620&ctag=articlist&iid=1> [2009.03.01.]

¹³ Vö. SATHIANATHAN CLARKE: Hindutva, Religious and Ethnocultural Minorities, and Indian-Christian Theology, *Harvard Theological Review* 95 (2002/2) 210.

¹⁴ Uo. 211.

Ha az Egyház történelmére pillantunk, igazolható, hogy mindig felemelte szavát az elnyomottak, a jogfosztottak érdekében. A gyarmatosítással párhuzamos *missziós tevékenység* is az elnyomottak fölemelését, kultúrájuk ápolását, jogaik biztosítását célozta. A missziók ugyan még nem Krisztust látták a pogányokban, hanem olyan lelkeket, akiket meg kell menteni az örök kárhozattól, de az emberi méltóságukat erősítették, támogatták. Emiatt a kezdetektől fogva gyakoriak voltak az összeütközések a gyarmatosító hatalmak és az Egyház között.

A világ globalizálódó folyamatai, a kommunikáció fejlődése az Egyház számára is lehetőséget biztosít, hogy jobban megélje az egységét. A teológia hagyományos, európai, római nézőpontja kitágul, felmerül az igény és lehetőség a világegyház helyi problémáival való szembesülésre. Ebben a folyamatban az Egyház fölfedezte, hogy ahol a szegénység jelen van a társadalomban, ott rendszerint sérülnek a szegények emberi jogai is, az elnyomás, a kizsákmányolás és az erőszak sokféle formájában.

Az elmúlt 30 évben *globális vilárendszer* alakult ki gazdasági, tudományos, egészségügyi és oktatási téren. Ezzel kapcsolatban Robert J. Schreiter felteszi a kérdést: vajon a vallás is beletartozik ebbe az új globális rendszerbe?¹⁵ Meglátása szerint – mellyel bizvást egyetérthetünk – nem, mivel a vallás tárgya nem mérhető, nem hasonlítható össze úgy, mint például a gazdasági mutatók. Hitet és eszméket nem lehet egységes mérőszámokkal meghatározni, mivel azok hagyományokon, illetve a kinyilatkoztatáson alapulnak, nem pedig teljesítményen. Az új globális rendszer központosított, és egységes a kommunikációja. A vallási kommunikáció nem illeszthető ebbe a rendszerbe, illetve nem minden világvallás centralizált (például a buddhizmus és az iszlám sem rendelkezik egy olyan központtal, mint amilyen például a katolikusok számára Róma).

A teológia sajátossága, hogy *egyszerre globális és helyi*. Vannak fő teológiai áramlatok, melyek a világ minden pontján felmerülő kérdésekre keresik a választ, de a konkrét helyzetekben mindig egy helyi kulturális logika alapján alkalmazhatóak. Nagy, egységes problémamegoldás (mint például a gazdasági életben, iparban az SAP¹⁶ rendszer) nem létezik a teológiában. Vannak globális teológiai áramlatok, melyek olyan vallási problémákra keresnek megoldást, melyek a világ minden pontján előfordulhatnak. A konkrét helyi igények eltérőek, de a probléma forrásai hasonlóak. Maga a teológiai áramlat fogalma is nehezen definiálható,

¹⁵ Vö. ROBERT J. SCHREITER: *Excerpts from The New Catholicity: Theology Between the Global and the Local, Religion and Theology in a Globalized World*, Orbis Books, Maryknoll, 1997, 57–63.

¹⁶ Pl. ilyen egységes értékelő rendszer a „Systeme, Anwendungen und Produkte in der Datenverarbeitung”. (Az elnevezés jelentése: rendszerek, alkalmazások és termékek az adatfeldolgozásban.)

egyfajta információáramlást értünk alatta. Peter Beyer szerencsés kifejezéssel úgy írja körül a teológiai áramlatokat, mint *ellenirányú globális mozgalmakat*.¹⁷ Az ellenirányt úgy kell értelmezni, hogy az emberi jogok sérülése váltja ki ezeket a teológiai áramlatokat. A vallás teljességre való törekvése erkölcsi erőt ad a helyi kultúrák számára ahhoz, hogy az elszemélytelenedő globális rendszer ellenében megvédje az emberi méltóságot. Ez az ellenirányú vallási tevékenység abban mutatkozik meg, hogy vallási válaszokat ad a globális rendszer által keltett problémákra. Ilyen értelemben ellenirányú, a globális rendszer hiányaira kínál választ, az azokra adott válaszreakciónak tekinthető.

Schreiter nyomán ma négy fő globális teológiai áramlatot szokás megkülönböztetni: *felszabadítás teológia, feminista teológia, ökológiai teológia és teológia az emberi jogokért*. Jelen témánk feldolgozása során bennünket a felszabadítás teológia érint közvetlenül.

A FELSZABADÍTÁS TEOLÓGIA MINT GLOBÁLIS TEOLÓGIAI ÁRAMLAT

A hetvenes évek második felében vált a *felszabadítás teológia* igazán globális teológiai irányvá. Eredetileg az 1960-as években Latin-Amerikában indult útjára. A felszabadítás teológia a hit olyan interpretációja, amely a szegények felszabadító gyakorlatából indul ki. Három alapeleme van: *szolidaritás a szegényekkel*; a *gyakorlat* elsődlegessége a teológiai elmélettel szemben; illetve a *történelem* egységének hangsúlyozása.¹⁸

Jézus Krisztus azonosítása a szegényekkel nem új jelenség. A kétezer év során sok keresztény vette komolyan a Szentírás leírását az utolsó ítéletről (vö. Mt 25,31–46), és ennek következtében szentelte életét a szegények megsegítésére. Ebből kialakult egy lelkeségi hagyomány, amely elutasította a világ javait. Kifejlődött egy szegénységi fogadalommal járó szerzetesi élet is.

A felszabadítás teológia azonban másképpen értelmezi a szegénység misztikáját, mivel szerintük Jézus prófétai élete harc a nyomor ellen, az igazságért (vö. Lk 4,18). A szegények ugyanis nem csupán az egyének, hanem a különböző szociális környezetekből jött emberek, a föld nélküli parasztok csakúgy, mint a városi alsó munkásság, a nők, sőt egész emberi rasszok és népek is, mint az amerikai in-

¹⁷ Vö. ROBERT J. SCHREITER: *Excerpts from The New Catholicity: Theology Between the Global and the Local, Religion and Theology in a Globalized World*, i. m. 58.

¹⁸ Vö. http://reseaux.parvis.free.fr/2006_n29_theologie_liberation.htm [2009.04.16.] MARTINE SEVEGRAND: *Théologie de la libération: un chemin pour nous aussi*, *Parvis* 2006/26.

diánok és a feketék. Emiatt a felszabadítás teológia atyjának tekintett Gustavo Gutiérrez perui teológus (*The Power of the Poor in History* című művében) mindig kizsákmányolt osztályokról, megvetett népekről, peremre szorított kultúrákról beszél. A felszabadítás teológia aláhúzza, hogy a társadalmi összetűzésekben bizony maga *Jézus is állást foglal*; nem csupán egyeseket ítél el, hanem az elnyomó társadalmi csoportokat is. Példabeszédeiben nem egyetlen gazdagot céloz meg, hanem a gazdagokat általában. A felszabadítás teológia számára a nép panasza Isten hangja, Jézus követése pedig felszabadító gyakorlatokat követel meg. Ez azt jelenti, hogy *el kell köteleződni* az igazságért folytatott harcban, Jézus programja szerint.

A felszabadítás teológia számára nem kérdéses az a felfogás, amely szerint a történelem minden minőségen túllépő haladás Isten országa felé. A felszabadítás teológia azonban, miközben várja a parúziát, nem nyugszik bele az igazságtalan világba. A bűn ott lakik a történelmünkben, harcolni kell ellene az azt létrehozó társadalmi struktúrákon keresztül.

A jelenleg Salvadorban élő Jon Sobrino SJ¹⁹ 1982-ben írt, *Jézus Latin-Amerikában* című művében szereplő meghatározás szerint szerint Isten országa elleni vétek „mindaz, ami megfosztja az embert emberségétől, lerombolja emberiségét, fenyegeti, megakadályozza vagy megsemmisíti azt az emberi testvériességet, amit a Miatyánk fejez ki”.²⁰ A felszabadítás teológia nagyon ügyel arra, hogy ne azonosítsa a *szegényt az igazzal*; a szegények is lehetnek bűnösök! De az igazságtalanság elleni harc utat nyit Jézus Krisztus és Isten országa felé. A hit – felfogása szerint – elsősorban nem dogmákban törekszik kifejezni önmagát, hanem mindenekelőtt helyes gyakorlatban, „orthopraxisban”. A hermeneutikai kiindulópont tehát nem az ontológiában, hanem a *történelemben* van.

A felszabadítás teológiának erős ellenirányú karaktere van, így gyorsan konfliktusba került a politika és gyakran az Egyház vezetőivel. Bár a felszabadítás teológia elkötelezi a keresztényeket a kor társadalmi harcaiban, azonban, nyilvánvalóan, nem javasol semmiféle konkrét gazdasági-társadalmi rendszert. A marxizmustól kölcsönvett szempontjai, amelyeket a társadalom elemzésére használ, félelmet keltettek, a marxizmus hatására kifejlődött bűnös társadalmi berendezkedések (kommunizmus, szocializmus) miatt.

¹⁹ Meg kell jegyezni, hogy Hittani Kongregáció 2006. november 26-án keltezett *Közleményt* bocsátott ki, melyben bírálta Jon Sobrino két könyvét (*Krisztus a felszabadító*, 1991; *A Jézus Krisztusba vetett hit*, 1999).

A közlemény a Vatikán honlapján olvasható http://212.77.1.245/news_services/bulletin/news/19856.php?index=19856&lang=ge [2009.03.26.]

²⁰ Vö. MARTINE SEVEGRAND: *Théologie de la libération: un chemin pour nous aussi*, i. m.

Virgil szerint²¹ korunkban a felszabadítás teológia *horizontja kitágult*, már nemcsak gazdasági, hanem etnikai, kulturális, nemi alapú hátrányos megkülönböztetés is befolyásolja a teológiai reflexiót. Ez a nézőpontváltás a teológia változásának köszönhető, ugyanis megjelentek a kontextuális teológiák, ilyenek például a női teológia, a feminista teológia, a test teológiája, bennszülött teológia, az ökológiai teológia stb., ami újrafogalmazza a felszabadítás teológia jövőjét a különböző ágazatokban. A paradigma a spiritualitás változatossága mögé kerül, minden teológiai iskola mélyére hatol. A kontextuális változások minden teológiát érintenek – nem nehéz köztük felismerni a dalit teológiát is. A különböző iskolák, teológiai áramlatok ugyanazon paradigma felé mozognak; köztük a dalit teológia *par excellence* felszabadítás teológia.

A kiváló német teológusnak (és jelenlegi szentatyának), Joseph Ratzingernek igaza van, amikor azt állítja, hogy a felszabadítás teológia a keresztény hit új hermeneutikáját jelenti.²²

Világos tehát, hogy az indiai felszabadítás teológia is része a globális felszabadítás teológiának, de megvannak a sajátos hangsúlyai. Roberto de Nobili munkájával kapcsolatban már szó volt arról, hogy két csoportba szervezte a megkeresztelt indiaiakat. Ez a megoszlás – az indiai társadalom konzervatív jellege miatt – a mai napig megmaradt. Az indiai keresztény társadalom tehát két fő részre oszlik: a társadalom *felsőbb rétegeiből* kikerülő keresztények hordozzák az Egyház vezető szerepét, az Egyház bázisát pedig a *dalit-keresztény* tömegek adják.

Az európai missziók egy klasszikus, filozófián alapuló teológiai nézőpontot honosítottak meg. Ezt az európai teológiát az első missziók idején indiai gondolkodásmódra „fordították le”, úgy, hogy ezt a helyi brahmanikus hagyományba be lehessen illeszteni. Például az indiai „klasszikus” Szentírás-magya-

²¹ Vö. JOSE MARIA VIRGIL CMF: Is There a Paradigm Shift in Liberation Theology?, *East Asian Pastoral Review* Volume 42 (2005/4).

²² Vö. JOSEPH CARDINAL RATZINGER – VITTORIO MESSORI: *The Ratzinger Report: An Exclusive Interview on the State of the Church*, Ignatius Press, San Francisco, 1985, 169–188. Megjegyezzük, hogy a felszabadítás teológia legújabbban *globális módszertanra* tett szert: a szegénység elleni történelmi megközelítést megtartotta, de az eddigi tapasztalatok alapján elvetették a – Ratzinger által is kritizált – marxista osztályharc jellegű társadalmi megközelítést. A problémák gyökerét mélyebben megvizsgálva észrevették, hogy a társadalmi igazságtalanságot mindig csak az adott közösségben lehet feloldani (nem társadalmi osztályokban). Mindig a konkrét közösség problémájára kell evangéliumi választ keresni. A szegényeket meg kell mozgítani, reményt és jövőképet kell adni a számukra, a konkrét környezetben lévő gazdagabbakat pedig rá kell ébreszteni arra, hogy felelősek a szegényekért.

rázat a kasztrendszer elfogadására buzdított, a következő igehelyek magyarázatával:²³ „Hiszen megmondta Mózesnek: »Azon könyörülök, akin könyörülök, annak irgalmazok, akinek irgalmazok«” (Róm 9,15). Más igehelyek is ilyen értelmezést kaptak: „Hadd jól lakni előbb a gyermekeket. Nem való ugyanis elvenni a gyerekektől a kenyeret, és a kiskutyának dobni” (Mk 7,27). Ezen kívül az egyházi igehirdetés került az erkölcsi állásfoglalást, semleges maradt a személyes helyzetekben, filozófiai oldalról világított rá a hit dolgaira.

Fontos alapvető megkülönböztetést tenni a felszabadítás teológia eredeti, *latin-amerikai* kontextusa és az *indiai* helyzet között. A latin amerikai felszabadítás teológusok figyelmüket szociológiai, gazdasági és politikai irányba terelték, illetve a marxizmus eszköztárát, az osztályharcot alkalmazták. Az indiai valóságra ez a szocio-gazdasági marxista analízis nem alkalmazható a kasztrendszer sajátosságai miatt. A lényeges különbség az, hogy a marxizmus által befolyásolt analízis gazdasági és politikai megközelítésből indul ki, ezzel szemben az indiai kontextus kozmikus és spirituális. A hagyományoknak és a kultúrának Indiában hatalmas társadalmi szerepe és befolyása van a hétköznapi életre és gondolkodásra. A tradicionális kasztrendszert egyetlen alkotmányjogi passzussal nem lehetett felszámolni, hiszen a kultúra és az elnyomást magában hordozó kasztrendszer alapvetően összeolvadt. Itt nem lehet osztályharcra felszámolni az elnyomást magában rejtő struktúrákat. Az indiai felszabadítási teológia alapja tehát nem az osztályharc, hanem új kiindulópontul a *dalitok szenvedését* választotta.

A hagyományos indiai keresztény teológia nagy fontosságot tulajdonít a filozófiának és a teológiai igazságoknak. Fontos a logika, a következetesség, a koherencia, a rendszeresség. Ez a „felülről közelítő”, *vertikális* teológia. A felszabadítás teológiákban a hangsúly a filozófiáról a szociológiára tevődött, illetve az emberek tapasztalatai állnak a középpontban. Ez *horizontális* érzékenységű teológiai gondolkodás.

Nagyon hangsúlyozandó emellett, hogy alapvető különbség van a „klasszikus” (latin-amerikai) felszabadítási teológia krisztológiája és a dalit krisztológia között is. A felszabadítás teológia szerint Krisztus *előnyben részesítette* a szegényeket (*preferential option for the poor*), a dalitok szerint Jézus *teljesen azonosult* a szegényekkel (*became the poorest of the poor*), ő maga éhez, ő szomjazik, ő mezítelen, őt börtönzik be. Jézus maga volt szegény, maga volt dalit.²⁴

²³ Vö. M. GNANAVARAM: Dalit theology and the parable of the good samaritan, *Journal for the Study of the New Testament* 50 (1993) 60.

²⁴ Vö ADRIAN BIRD: *M. M. Thomas: Theological Signposts for the Emergence of Dalit Theology*, i. m. 53–54.

Módszerét tekintve tehát – összefoglalóan – a dalit teológia abban különbözik a „klasszikus” indiai keresztény teológiától, hogy gyakorlati megközelítésből indul ki, előnyben részesíti a dalit népességet, határozottan elítéli a kasztrendszer, és megkérdőjelezi a jelenlegi indiai status quo-t. A dalitok a teológia alanyai, nem pedig tárgyai. A hétköznapi emberek napi tapasztataiból próbálják megérteni Istent, hiszen szenvedésén keresztül Isten részt vesz az emberi fájdalomban.

A dalit felszabadítás teológia célcsoportja nem csupán a dalit keresztények. Egyrészt az indiai keresztények felsőbb, nem dalit vezető rétege felé közvetíti a dalitok problémáit, a dalit teológia gondolkodásmódja segítségével megpróbálja ráébreszteni a többi keresztényt a felelősségére. Arra motiválja őket, hogy karolják föl dalit keresztény testvéreik ügyét, illetve a nem keresztény felsőbb kasztokban is járjanak közben a dalitok emberi jogai érdekében.

Másrészt a dalit felszabadítási teológia a nem keresztény dalitok felé is fordul, hogy megerősítse őket saját, hindu vallási identitásukban, hogy segítsen nekik a közösségépítésben. Csak egy közösség tud hatékonyan fellépni jogaiért, egyének nem. Tehát nem a kereszténnyé tétel a cél, hanem a saját, dalit identitás megerősítése. A dalitok, legyenek bár keresztények vagy hinduk, több eséllyel tudnak fellépni a jogaikért, ha dalit mivoltuk összetartja őket. Jelenleg ez az identitásfejlesztés jobban szolgálja az indiai társadalmat, mint a keresztény vallási intézmények erősítése az evangelizáció által.

A dalit teológia az elnyomott osztályok szenvedésén, az ő tapasztalataikon alapuló reményt fejezi ki. A brahmanikus kultúra ellenkultúrája, lelkiségi mozgalom a vallási-szociális önkiteljesítésért, az életért, a szabadságért. Más szavakkal: a dalit teológia a dalit keresztények válasza az evangélium fényében a saját környezetükre, helyi perspektívában.

A felszabadítás teológia egyik módszere, hogy megerősíti az elnyomottak identitását, hogy saját maguk fedezzék fel méltóságukat, és lépjenek fel ennek érdekében. Az identitást úgy lehet erősíteni, hogy a *történelem fényében* tekint az elnyomott csoportok életére, helyzetére, tapasztalataira. A dalit teológusok törekednek erre a történelmi szemléletre, de szembesülniük kell a ténnyel, hogy a dalitoknak nincs írott történelme. Jellemző, hogy a dalitok létezéséről az első források nem indiaiak, hanem kínai utazók feljegyzéseiből származnak.²⁵ Az első fennmaradt feljegyzéseket Fa Hien, egy kínai utazó készítette Kr. u. 399–414-ben. Utazásai során látott embereket, akiket *Chandala* néven emlegetnek, akik a falvakon kívül élnek, nem léphetnek be a falvakba, nem mehetnek a piacra, és senki nem érintkezhet velük. Yuan Chung 629-ben ezt írta:

²⁵ Vö. RAMACANDRA K. KSHIRSAGAR: *Dalit movement in India and its leaders 1857–1956*, i. m. 25.

„Vannak halászok, hentesek, hóhérok, utcazenészek, utcaseprők, akik a ruhájukon megkülönböztető jelet hordanak. A falun kívül, elkülönítve kell élniük, és ha betérnek a faluba, az utca bal oldalára húzódva haladhatnak.”

M. E. Prabhakar, az egyik legnagyobb hatású dalit származású felszabadítás teológus szerint a dalitoknak hiányzik az érzéke a közös történelem, a kultúra és az emberi hagyományok iránt.²⁶ Ha ez megerősödik és formálódik, létrejön a dalit identitás. Össze kell kapcsolni az indiai történelmet az Egyház történelmével. K. Wilson – aki szintén dalit származású teológus – azon az állásponton van, hogy a dalitoknak tudniuk kell, kik voltak és hová tartanak. Mivel azonban az indiai társadalomban az „érinthetetlen” szerepet töltik be, ezért nincs jövőképük. Ezt a hiányt kell elsődlegesen pótolni. A dalit történetírás során a következő kérdéseket lesz érdemes tisztázniuk: Kik ők? Hová tartoznak? Hogyan alakult ki a jelenlegi helyzetük? Ki a felelős ezért? Ki tartja fenn a jelenlegi méltánytalan helyzetet? Kinek az érdeke a jelenlegi elnyomás konzerválása? Azt is figyelembe kell venni, hogy nagyon nagy a sokszínűség a dalitok között. A dalit teológusok az emberek önzonosságát, méltóságát akarják helyreállítani. A történelmi tudatosságot akarják fejleszteni mitológiai tudatosság alapján. A történelmi adatok hiányoznak ehhez a munkához, de azért mégis sok minden elérhető az antropológiából és a régészeti feltárásokból.

Mindebből következik a dalit teológusok munkamódszere. A dalit teológusok az elnyomottak történelmének helyreállítását, főleg a szentek és hősök tiszteletét tűzték ki célul. Abban a reményben, hogy ez a történelmi rekonstrukció összeköti őket az eredeti Indus-völgyi gyökereikkel. A dalitok elnyomásának hagyományos, vallási alapú indoklását demitologizálni kell a dalitok valódi történelmével. A dalitokat a jelenlegi történelemkönyvek úgy emlegetik, mint nem árják. A hindu nacionalista történetírás törekvése, hogy ezt a vallási alapú megkülönböztetést fönntartsa. A dalit teológusok a dalitok történetét a szenvedés felszabadítás utáni vágya történetének tartják. A szenvedés és tiltakozás megjelenik a népdalokban, mondákban, mesékben, szimbólumokban.²⁷ Ezekből a forrásokból látható, hogy a dalitok sokat szenvedtek és gyakran ellenálltak az ellenük irányuló agresszióknak. Keresztény szempontból az is mondható, hogy nem azért vannak elnyomva a dalitok, mert Isten így rendelte, hanem az *emberi bűn* okozza az elnyomásukat. A hindu szociális helyzet nem megváltoztathatatlan, nem egyfajta „karma”²⁸ okozza a dalitok kilátástalan helyzetét.

²⁶ Vö. SAMUEL JAYAKUMAR: *Dalit Consciousness and Christian Conversion. Historical Resources of a Contemporary Debate*, i. m. 34–35.

²⁷ Vö. K. P. ALEAZ: Some Features of a Dalit Theology, *Asia Journal of Theology* 18 (2004/1) 146–167.

A dalit történetírás megvizsgálta azt is, hogy a keresztény missziók miért nem változtatták meg a dalitok körülményeit. A kereszténység felvétele miért nem hozott változást? A vallás cseréje nem adott a dalitoknak védelmet vagy privilégiumot, hiszen a szociális státusz Indiában nem mobilis. De a kereszténység fölvétele, az istentisztelet nyugati módja, a liturgia elindította a felszabadítási folyamatot, mivel nem csupán érinthetetlenek voltak, hanem történelmük során *személyekké* is váltak.

A történelmi dalit teológia kidolgozása tehát folyamatban van, de még nem készült el. A dalit teológia központi *hermeneutikai elve az azonosulás az elnyomottak oldalán lévő Krisztussal*. A Biblia a fő teológiai forrás. Felkínálja a modellt, ami segít a szenvedő dalitoknak az egzisztenciális problémákban. A bibliai szövegek leírják, hogy Isten aktívan részt vesz az emberi történelemben a szenvedők oldalán az elnyomók ellen.

Az eddigiekben láttuk, hogy az indiai felszabadítás teológiának melyek a jellemzői, milyen módszerei, alapvető kérdései vannak. Most fordítsuk a figyelmünket a dalit krisztológia felé.

A „KELETI” KRISZTOLÓGIA MEGALAPOZÁSA

A madrasi jezsuita, Amaladoss szerint a krisztológiai reflexió a Jézusról való élő tapasztalatból indul ki.²⁹ Ez a tapasztalat változhat a szociális helyzet, illetve a vallás alapján. A hindu vallás nyitottságát jelzi, hogy gyakran a hinduk is igénylik a Krisztusról való tapasztalatot.

Az indiai vallási helyzetnek több fontos eleme van a krisztológia szempontjából. Az első és legfontosabb, hogy India szegény ország, szociális állapotát a különböző társadalmi egyenlőtlenségek még tovább súlyosbítják. A szociális helyzet és élethelyzet olyan, hogy Jézus Krisztus mint *megváltó* tud megjelenni. Fontos az is, hogy az indiai lelkiségben létezik egy szenvedélyes keresés, vágyakozás az Abszolút iránt. A vallásilag sokszínű kulturális környezetben sok jó eszköze van a vallásos tapasztalatra irányuló reflexiónak. Ez nemcsak a világnézet, illetve a filozófia nyelve, hanem képek és szimbólumok segítségével is végbemeget.

²⁸ A karma szanszkrit szó jelentése „tett, cselekedet”: egyrészt az ember tetteinek, jellemének, másrészt a cselekedeteinek és jelenlegi, majd újabb születés utáni életének minősége közötti ok-okozati viszony törvénye a hinduizmusban. Vö. *Magyar Nagylexikon* 10, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2000, 583.

²⁹ Vö. MICHAEL AMALADOSS SJ: Images of Jesus in India, *East Asian Pastoral Review*, 1994.

Nem tudjuk megérteni az indiai helyzetet, ha nem értjük meg a vallási pluralizmust – hívja fel a figyelmet Amaladoss. A nyugati, metafizikára épülő krisztológiai reflexió középpontjában Jézus Krisztus mint egyetemes és egyedülvaló megváltó áll. Ez a megközelítés és súlypontozás nem ázsiai, nem indiai, hanem nyugati megközelítés mód. A krisztológia feladata, hogy ebben az indiai sokszínű vallási közegben utat nyisson a Jézus Krisztusról mint megváltóról való tapasztalatszerzés felé.

A hittapasztalaton alapuló krisztológia fő kérdése, hogy hogyan lesz Jézus jelenvalóvá itt és most. Tapasztalataink kifejezésére szimbólumokat, képeket, történeteket használunk, ugyanúgy, ahogyan az evangéliumban szereplő történetekben a tanítványok beszélnek a Jézussal való találkozásról. Ezek a képek és kifejezések a természetes emberi közösségek kifejezőmódjai. Jézus bibliai megnevezései, például fény, igazság, élő víz, jó pásztor az élő tapasztalatok leírásai, nem pusztán címkék vagy teológiai kategóriák. Az élő tapasztalatok modelljei ezek, nem csupán megnevezések. Ugyanígy az indiai Krisztus-tapasztalatok kultúrába ágyazott kifejezőmódok közvetítésével jelennek meg. Ezek nem logikusak és rendezettek, mivel egyes személyek, egész közösségek élményei, élete adják a reflexió alapját. Tehát a *hittapasztalaton alapuló krisztológia* nem absztrakt és univerzális, sőt helye van a pluralizmusnak, mivel az egyéni nézőpontok és a szimbólumok használata eltérő lehetnek. Sok olyan kérdés felmerülhet, amelyek ez eltérő tapasztalatokból és kultúrákból erednek. A közös kiindulási pont a közösségekben megélt hit. De ez az egység dinamikát kap az egyéni kifejezőmód, szimbólum használata által. Az egyéni reflexiók integrálva visszakerülhetnek a közösség életébe.

A jelenlegi indiai keresztény közösségekben öt fő megjelenési forma, szimbólum létezik a Jézus-tapasztalat érzékeltetésére. Ezek a következők: *Jézus, a guru; Jézus, az anya; Jézus, a táncos; Jézus, az avatára és Jézus, a dob*. A nyugati keresztények számára meglepőek lehetnek ezek a megközelítések, de figyelembe kell venni, hogy a hittapasztalatokon alapuló Jézus-képek mind olyanok, melyeket az indiai kultúra határoz meg.

Jézus, a guru

A guru az indiai hagyományban a mester, vagy a vezető, a tanár, az irányadó. Tud Istenről beszélni, mert tapasztalatai vannak róla. Elindult Isten útján, és meg is érkezett. Nem elméleti prédikációkkal tanít, hanem példákkal. A guru és a tanítványa közötti kommunikáció fontos része a csend. Nem a tudás, hanem a tapasztalat útján halad. A vezetése egyénre szabott, a követőinek az egyéni igényére szabja a tanítását. Az indiai hagyomány szerint minden ember számára megadatott lehe-

Dalit teológia

tőség az Istennel való egyesülés. A guru az, aki már egyesült Istennel, ezért a gurukat nagy megbecsülés övezi. A tanítvány kapcsolata a gurujával nagyon személyes, de egyben transzcendentális is. Nagyon sok kereszténynek olyan a viszonya Jézushoz, mint a guruhoz. Ezért hívják Jézust úgy, hogy *Sadguru*, az igazi guru. Az evangéliumban Jézus úgy hívja magát, hogy Út (Jn 14,6). Úgy beszél Istenről, mint a személyesen megtapasztalt, vele való egységről (Jn 3,31–32). Egyedül ő látta az Atyát. Arra hívja a tanítványait, hogy abban az életben részesüljenek, ami neki van az Atyával: „Engem az élő Atya küldött, s általa élek. Így az is élni fog általam, aki engem eszik” (Jn 6,57). A Sadguru több mint tanító, mester vagy az izraeli hagyomány prófétája. Jézust mint gurut tekintve láthatjuk, hogy a kereszténység olyan tanítványi hozzáállás, ami nem a tudásra fókuszál, hanem az életre és a tapasztalatokra. Az Istennel való egyesülés a Jézussal való mély, személyes kapcsolat által valósul meg. Jézus mint igazi guru nem szünteti meg a többi, emberi guru, lelkivezető szükségességét, de radikálisan relativizálja a szerepüket.

Jézus, a táncos

Jézus, a táncos a második szimbólum, amit mélyebben megvizsgálunk. Isten legjobban ismert szimbóluma az indiai vallási hagyományban *Nataraja*, a táncosok királya. A tánc szimbolizálja az isteni aktivitást a teremtésben, a világ lerombolását és újbóli felépítését. A tánc a dinamika, az öröm, a kreativitás, a teljesség szimbóluma is. A kozmikus tánc győzelem az ördög felett. Az indiai keresztény művészek gyakran ábrázolják a feltámadott Krisztust táncoló Jézusként. A táncoló Krisztus a remény kifejeződése, annak, hogy Isten minden dolgot megújít. Ez a remény meghívás is egyben a Szentlélek munkájában való részvételre (vö. Róm 8). Az élet célja a mindennel való egyesülés Istenben, melyben Isten maga határtalan öröm forrása. A tánc ennek az örömnek a szimbóluma és kifejezője. A tánc az integráció kifejezője is. A szent tánc liturgikus cselekedet is a közösségekben. Ez nemcsak egyesíti a közösségben lévő embereket a ritmus és mozgás dinamikájában, hanem egyesíti a melódiát, a ritmust és a jelentést. Integrálja a testet, a szellemet és az érzelmeket. A táncoló Krisztus ezért az *egész-ség*, a remény és az örömteli élet teljességének a szimbóluma.

Jézus, az anya

Számunkra, nyugati keresztények számára talán a legnehezebben megközelíthető kulturális szimbólum a Jézus mint *anya*. A kortárs nyugati feminista mozgalom beszél Isten nőiességéről, ahol Isten anya és apa egyszerre. Maria Clara

Lucchetti Bingemer, Brazíliában élő teológusnő is értekezik Jézus férfi és női mivoltáról, de más megközelítésben, mint az indiaiak.³⁰ Bingemer kiindulópontja a keresztények közössége, ami férfiakból és nőkből áll, ezért a Fiúban Isten, mint férfi és nő testesült meg. Az indiai krisztológiában Jézus könyörületességének kifejezésére a legjobb hasonlat az *anyaság*. Jézus a velünk-való-Isten, Emmanuel, ő Isten emberi arca. Igaz, hogy Isten emberré lett Jézusban, de ez az emberiség szegény, szenved és elnyomott. Krisztus nem pusztán azonosult a szenvedésünkkel, hanem át is formálta azt. Kereszthalála részvételének a mértéke. Ennek a részvételnek a legjobb szimbóluma az anya, aki együtt szenved a gyermekével.

Az indiai hagyományban az istenanyák komplex szimbólumok. Az eredet és gyökér, bölcsesség és jólét, erő és dinamika, az ördögön aratott győzelem, gyógyulás kifejezői. Az anya-szimbólum nem hordoz szexuális jelleget, nincs neme. Jézus mint anya Isten velünk való kapcsolatának titkát hordozza. Jézus anya mivolta segítségével könnyebben lehet belépni az Eucharisztia titkába is, a test és a vér önajándékozásába. A keresztény hagyományban Mária, Jézus anyja szimbólumává vált Isten együttérzésének. Jézus együttérzése kifejezésre jut a Jézus Szíve tiszteletben is. Az indiaiak szimbólumokra való fogékonyságát jelzi, hogy a hagyományos Jézus Szíve ábrázolás rendkívül elterjedt és népszerű Indiában, nemcsak a keresztények, hanem a hinduk körében is.

Jézus, az avatára

Az *avatára* szótári jelentése „leszármazott”, népszerű használatának a jelentése „Isten emberi alakban való megjelenése”. Az indiai vallási és filozófiai nyelven nem megtestesülést jelent, hanem azt, hogy emberré lesz egy istenség. Isten nemcsak azért lesz avatára, hogy osztozzon emberi körülményeinkben és szenvedésünkben, hanem azért, hogy felszabadítson. Az avatára kontextusa a világ, ahol folyamatos konfliktus áll fenn Isten és az ördög között, s az ördög tűnik erősebbnek. Isten ezért megjelenik, mint a megváltó, megszabadítja a világot az ördögtől, és egy helyes világrendet alapít. Ez morális igazságot jelent, melynek következményei vannak az emberi jogokra nézve. Az avatára szimbóluma emlékeztet a valóságra, arra, hogy szükséges az elnyomottak jogainak érdekében folytatott harc. De ez a harc passzív, erőszakmentes. Alapja a szeretet, mások jogainak megadása azért, hogy végül mindenki megkaphassa a jogait.

³⁰ Vö. MARIA CLARA LUCCHETTI BINGEMER: Männlichkeit und Weiblichkeit zwei Gesichter des Mysteriums Jesu Christi, *Concilium* 44 (2008/8) 293–300.

Jézus, a dob

Aleaz szerint a dalit ellenállás eszköze a vallási fesztiválokon használt *dob*.³¹ A dob a dalitok számára az Istennel való kommunikáció legfontosabb eszköze. Az eredete még abból a korból való, amikor nem álltak vallási kontroll alatt a dalit törzsek, a hinduizmus még nem foglalt el vezető pozíciót. A dob anyaga tehénbőr. A fontos ünnepek során a közösség tagjai ma is dobolva járnak körbe a faluban, ezzel elriasztják a gonosz lelkeket és hívják Istent. A dob hangja védi az embereket, egyúttal gyógyít is. Különböző alkalmakra különböző dobok használatosak, létezik például körmeneti dob, isteni kegyelmet hirdető dob, inspiráló dob, aztán olyan dob, amit ördögűzéshez használnak, pihentető dob és természetesen a tánc alkalmával használatos dob. A dobok vallási cselekményekhez való használatának szokása még az árják térnyerése előtti időből származik. Mivel a vallási nyelvet lefoglalta magának a hinduizmus, a dalitok kénytelenek a dobot mint szent nyelvet használni. A dob tehát vallási és társadalmi *rendező szimbólum*. A missziók korában az evangelizáció eszköze a nyelv, a filozófia volt. Ez nagyon megnehezítette az elnémított, elnyomott dalitokkal való kapcsolatfelvételt.

A dalit krisztológia úgy is értelmezi Jézust, mint dobot. A zene nagyon jó eszköz az ember számára, hogy kifejezze az Istenhez és másokhoz való viszonyát, hogy elmondja tapasztalatait, közölje problémáit. Mivel irodalmi módon nem lehet kifejezni ezeket a tapasztalatokat, a dob a dalitok eszköze, a hitre irányuló reflexió módja. A reflexió természetesen nemcsak szóbeli lehet, hanem a kultúrától függően számos más, különböző önkifejezési módok is léteznek (zene, tánc, művészet, építészet, dráma, irodalom stb.), amelyeken keresztül az emberek kifejezik az Istenhez való viszonyukat.

A dalitok dobolása a következő szempontok alapján értelmezhető: a dob mint az emberi és isteni kommunikáció eszköze; a dob olyan eszköz, amely összekapcsolja a társadalomban az elnyomott közösségeket és ellenállásra, harcra hív az elnyomás és a kasztrendszer ördögi hatalma ellen. A dob a személyes és közösségi szenvedés kifejezője. A dob közösségi tapasztalat, Isten gonosz erők ellen való harcának eszköze. A közösség tapasztalata Isten immanenciájára is irányul, a közösség a doboláson keresztül meg tudja érteni, hogy Isten megnyilvánulása Krisztus. A dobolás ezt a Krisztust valósítja meg. A dob Jézus, mivel rögtön Isten jelenlétébe helyezi azt, aki meghallja a dobszót, de ez nemcsak Isten jelenlétébe helyez, hanem az emberek egymás felé fordulását, közösségét is biztosítja.

³¹ Vö. K. P. ALEAZ: *Some Features of a Dalit Theology*, i. m. 146–167.

Eddig a nyugati megközelítés számára talán idegenül hangzó szimbolikákat vettük sorra. Most tekintsük át röviden a Szentírás dalit olvasatának jellemzőit Krisztus személyére vonatkozóan.

BIBLIKUS ALAPÚ DALIT KRISZTOLÓGIA

Az indiai krisztológia hittapasztalatokon alapuló megközelítése mellett létezik biblikus alapú krisztológia is. Adrian Bird tanulmánya szerint a dalit kaszt alapvető életérzése megegyezik az Efezusi levélben leírtakkal: „Gondoljatok arra, hogy azelőtt születéseteknél fogva pogányok voltatok. A körülmetéltek, akiknek testét kézzel metélték körül, körülmetéletlennek hívnak benneteket. Abban az időben Krisztus nélkül éltetek, kívül álltatok Izrael életformáján; a szövetségekből s ígéreteiből idegenként kizárva, remény híján és Isten nélkül éltetek a világban” (Ef 2,11–12).

A dalit teológusok így írják le a dalit keresztények alapvető egzisztenciális élményét: „Mi nem csupán dalitok vagyunk, hanem keresztény dalitok. Valami történt velünk, a helyzetünk megváltozott. A mi kijövetelünk (*exodus*) a hinduizmusból felszabadító tapasztalat.”³² Ez az exodus a nem-ember-létből Isten emberévé avatja a dalitokat. Ez az átalakulás a nem-emberi-létből az emberi létbe a dalit krisztológia alapja.

Krisztus evangéliuma válasz az elnyomottak szenvedéseire. A felszabadítás ebben az értelemben az igazság és a méltóság az elnyomással szemben. A dalit teológusok sürgetik az Egyházat, hogy az vegye komolyan a kasztrendszer felszámolásának az ügyét. Az első nemzeti konferencián Újdelhiben³³ dalit teológusok kihangsúlyozták elkötelezettségüket az emberi jogok mellett.

A dalit teológia nem csupán prófétai szó, nem is csak politikai teológia, hanem a tettek teológiája is. Mit jelent ez? A dalitok szenvedésének fényében dialógus kibontakozása, reflexió és konkrét tettek az új értékrend felépítése érdekében. Jézus Krisztus szenvedése úgy értelmezhető ebben a kontextusban, mint olyan szenvedés, amely az emberi létezés felszabadítása mindaz alól, ami megfosztja emberségétől. A megtestesült Jézus nem pusztán csak vállalta az emberséget, hanem azért vállalta az emberséget, hogy átalakítsa és megváltsa azt. A dalitok, akik a mai indiai társadalomban nem emberek, megtalálhatják identitásukat Isten gyermekeként. A felszabadulás úgy értelmezhető, mint megszabadulás az elnyomástól, az

³² Vö. ADRIAN BIRD: *M. M. Thomas: Theological Signposts for the Emergence of Dalit Theology*, i. m. 50.

³³ EATWOT (*Ecumenical Association of Third World Theologians*) konferencia 1981, Újdelhi.

erőszaktól, annak deklarációja által, hogy a dalitok számára lehetővé teszi, hogy hirdethessék emberségüket, egyenlőségüket, méltóságukat, és megélik teljes életüket. Ez a lehetőségük korlátozott a jelenlegi szocio-gazdasági elnyomás miatt. Emberi joga mindenkinek, hogy megélessze emberi méltóságát. A dalit krisztológia nem akar elmenekülni a valóság elől, hanem a világot akarja átalakítani a dalitok jogainak visszaállítása érdekében.³⁴

A megtestesüléssel Isten teljesen részévé válik az emberi történelemnek. A megtestesülésből a dalitok számára az a legfontosabb, hogy Jézus a szegények között a legszegényebb lett, dalit lett, hogy demonstrálja Isten aktív szolidaritását a szegényekkel és elnyomottakkal. „S az Ige testté lett, és közöttünk élt. Láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be” (Jn 1,14). A test az emberekkel való szolidaritást jelenti, így az emberiség nem individuumok gyűjteménye, hanem organikus egész. Ami eggyel történik, az mindenkivel történik.

A Jézus Nikodémusnál (Jn 3,1–21) történet nagyon népszerű a dalit keresztények körében, mivel itt az jelzi Jézus dalit mivoltát, hogy Nikodémus, a nagy tekintélyű, legmagasabb kasztból való főpap titokban, éjjel keresi föl, mivel a papi kaszt tagjaként nyilvánosan nem érintkezhet a dalitokkal.

Jézus és a samariai asszony története (Jn 4,1–42) azért érdekes, mert a dalit Jézus nem megy be a városba, hanem megáll a kapuk előtt. A dalitok helye a települések külső részén kialakított telepeken van, a kapukon kívül. Jézus vizet kért, és a vízhez nehezen jutnak hozzá a dalitok, sok településen nem férnek hozzá a közös víztározókhoz. Jézus egy olyan asszonnyal állt szóba, akivel tilos volt. Áthágta a kasztrendszer szabályait.

„Boldogok vagytok, ha gyűlölnék benneteket az emberek, kizárnak körükből és megrágalmaznak, s neveteket, mint valami szégyenletes dolgot, elvetik az Emberfia miatt” (Lk 6,22): Jézus is osztozik a dalitok kítaszítottságában. A dalitok hiszik, hogy a szenvedéseket az Indiában fennálló államvallás (a hinduizmus) okozza. Jézus ettől való szenvedése párhuzamos a dalitok hinduizmustól való szenvedésével.

Lévi meghívásának történetében ezt olvassuk: „Kövezték őt a farizeusok közül való írástudók is, és amikor látták, hogy bűnösökkel és vámosokkal eszik, megszólították tanítványait: »Miért eszik és iszik együtt a vámosokkal és a bűnösökkel?«” (Mk 2,16). Jézus bűnösökkel, vámosokkal eszik, ezért az egyházi vezetők

³⁴ Vö. ADRIAN BIRD: *M. M. Thomas: Theological Signposts for the Emergence of Dalit Theology*, i. m. 51.

elítélik. A dalitok hiszik, hogy Jézus kitaszítottak felé fordulása voltaképpen a feljűk való odafordulás.

Lukács evangéliumának 4. fejezetében (16–19) arról hallunk, hogy Jézus *beszédet* mond a názáreti zsinagógában. Ez a beszéd nagy hatással van a dalitokra, hiszen ők nem léphetnek be a templomba, de Jézus visszaállítja a vallási jogait. Üdvtörténete a dalitoknak szól: „Az Úr lelke van rajtam, azért kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek. Elküldött, hogy hirdessem a foglyoknak a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy szabadon bocsássam az elnyomottakat és hirdessem az Úr kegyelmének esztendéjét.”

A szolgasorban élő dalitokra nagy benyomást tesz az a tény, hogy a Jézusban megtestesült Isten maga is szolgál. Olyan Isten, aki szolgál. Isten eszerint dalit Isten, a *szolgáló Isten*, aki senkit sem teremtett pusztán azért, hogy másokat szolgáljon (vö. Fil 2,5–8).

Reményt ad a dalit keresztények számára a Római levél is, mely szerint a Szentlélek nem a szolgaság lelke, hanem a fogadott fiúság lelke (vö. Róm 8,15). Egyébként már az Ószövetségben, az Izajásnál található *Úr szolgájáról szóló ének* dalit olvasata szerint itt egy dalit kínzásával találkozunk, aki erőszakmentes, nincs hangja, de végül igazság lesz az osztályrésze (vö. Iz 42,1–4).

India legjobban elnyomott emberei számára Jézus dalit mivolta leginkább a *keresztén* nyilvánul meg. Szolidaritást vállal minden kor minden áldozatával. Maga is áldozat. Jézus a városkapun kívül szenvedett keresztalált, hogy megszentelje az embereket a saját vérével (vö. Zsid 13,11–12). Jézus a szenvedésével, életével, halálával nem tartozik a városhoz, az előljárókhöz, ő valóban kívülálló. Kívülállóként, érinthetetlenként szenvedett.

A dalit tapasztalatok legfontosabb pontja Jézusnak a keresztén átélte tapasztalata: az *Istentől való elhagyatottság*. Ebben osztozik Jézus a dalitokkal. Jézus ártatlan áldozatként került a keresztre, minden idők ártatlan áldozataival vállalt szolidaritást. Ez az Isten érti az emberi szenvedés személyes tapasztalatait.³⁵

A *feltámadott* Jézus reményt és fényt hoz. A megtört szívűekkel van, szenved, ha az ember szenved, sír, ha az ember sír, nevet, ha nevetünk, meghal az ember halálával és feltámad az ember feltámadásával. A feltámadt Krisztus jövőt ad a dalitoknak a mindennapi életben. A feltámadással Jézus eltörölt minden kulturális, faji, vallási, nemi, gazdasági, szociális vagy regionális megkülönböztetést. A keresztény hit számára lehetséges, sőt szükséges azonosulni a szenvedőkkel, az elnyomottakkal. A feltámadás a társadalmi átalakulásnak a reményét is hordozza. Jézus tapasztalata a feltámadásról hasonló a nem-emberségből emberségbe való

³⁵ Uo. 55.

átmenet dalit tapasztalatahoz. A dalit teológia víziója, célja, hogy az indiai társadalmat úgy alakítsa át, hogy a dalitoknak része lehessen az élet teljességében. Nagyon fontos szempont az is, hogy a dalitok engesztelődjenek ki elnyomóikkal. Egy kiengesztelődött indiai társadalom a dalit felszabadítás teológia célja.

A DALIT TEOLÓGIA ÉRTÉKELÉSE

Mivel a teológia alapvetően kontextuális, környezettől függő, a dalit teológiának a helye az öröm, a bánat, a születés és a halál, a fájdalom, a szenvedés és a diszkrimináció környezete. A teológia egy olyan folyamat a hitben, ami folyamatosan reflektál és tettekkel reagál, igazságot, békét és átváltoztatást hoz. Annak a gyakorlata, hogy Istent beengedjük a hétköznapi valóságába, idővel kiengesztelődést és megváltást hoz. Hogy ez megtörténhessen, ahhoz folyamatos reflexióra van szükség.

Wesley nagyon fontos megállapítása az, hogy a teológia nem határolhatja le magát például csak az ártatlan áldozatokra, vagy az elnyomottakra, a peremre szorultakra.³⁶ Mivel Jézus a teljességet hozta, a teológia tárgyai nemcsak az elnyomottak, hanem az elnyomók is. A cél a *kiengesztelődés*, a harmónia és az igazság, a szakadások megszüntetése. A teológia gyakoroltatja a hit fényében történő kritikus gondolkodást. Segíti azt, hogy a napi valóságot, az igazságtalanságot, az egyenlőtlenséget, a kizártságot a hitben végzett tettek át tudják fordítani igazságra, egyenlőségre, osztozásra. Mivel Jézus megígérte Isten országát, ezért az egész társadalom számára kiterjeszhető ez a teljességre való törekvés.³⁷

A teológia egyszerre globális és lokális irányultsága segíti az áldozatok gyógyulását, a régi megcsontosodott frontvonalak megszüntetését, harmóniát, kiengesztelődést, békét kínálva. A teológia egy közösség hitének a kinyilvánítása az Egyházban, ami Istentől tanúskodik, és Jézus Krisztusban gyógyulást és teljes életet hoz minden teremtmény számára. Isten képére lettünk teremtve, ezért az egyenlőség, a méltóság és a szabadság minden teremtménytől elvitathatatlan jog.

A kereszténység eredetileg egy elnyomott kisebbség vallásaként indult, hasonlóan a dalit teológiához. A dalit teológia a történelem fonákjából, a sötét oldalából nőtt ki. A teológiai reflexió az áldozatok szemszögéből történik, akik elnyomás alatt élnek és szenvednek, akik az uralkodó vallás és társadalom áldozatai.

³⁶ Vö. ARUN KUMAR WESLEY: Towards a Comprehensive Theological Enterprise: a Subaltern (Tribal/Dalit) Perspective, *Asia Journal of Theology* 20 (2006/4) 17–35.

³⁷ Uo. 34.

Hangot ad a hangtalanoknak az indiai társadalomban. A dalit teológia különbözik a nyugati keresztény teológiától, mely úgy evangelizál, hogy a kereszténység tanítását nem feltétlenül köti össze a mindennapi élet gyakorlatával.

Mint láttuk, a hindu tradíciók tanítása szerint a dalitok Brahma testén kívül születtek, ezért nem emberek, nincsenek jogaik, kívülállók. Ezzel szemben Krisztus teste egy közösséggé hozza össze az emberiséget. Az ő teste megtöretett azért, hogy gyógyítson minden sebet, sérülést.³⁸ Szent Pál tanítása szerint: „a lélek آدمányai különbözőek, de a lélek ugyanaz” (1Kor 12,4–26). A test tagjainak szükségük van egymásra, gondjuk van egymásra, kiegészítik egymást. Ha egy tag szenved, mindenki szenved. Szükséges tehát, hogy a dalitok társadalmi és teológiai szerepvállalása mozgósítsa a keresztények hitét – Indiában és világszerte.

A dalitok szerint a kasztrendszer maga a sátán, és ellentétben áll a Krisztus által meghirdetett Isten országával. A dalit teológiában a strukturális bűn a dalitok elnyomása. A „strukturális bűn” fogalma abból a felismerésből származik, hogy összefüggés állapítható meg az emberi bűnök és azon szociális rendszerek között, amelyekben az egyének élnek, mint egyszerre elkövetők és áldozatok. A strukturális bűn kategóriája azt a felismerést fejezi ki, hogy a szenvedést okozó társadalmi mechanizmusok teológiai szempontból minőségileg értékelhető jelenségek.³⁹

Nem csupán szociális változásokat kell elérni, mert azzal még nincs kivágva a bűn gyökere. Pusztán a szociális helyzet javítása elfedné a bűn mélységét. Annak ellenére, hogy az indiai alkotmány megváltozott, a dalitok elnyomásának gyökerei nem változtak. A karma-elmélet szerint a dalitok maguk felelősek jelenlegi helyzetükért. A dalitok a kasztrendszer ártatlan áldozatai, ebből a szempontból tehát ugyanúgy ártatlan szenvedők, mint a megtestesült Ige, Jézus Krisztus.

A dalit teológia azzal az igénnyel fogalmazódik meg, hogy vissza tudja állítani a jogfosztottak emberi méltóságát, visszaadja az emberségüket, reményt és bizalmat ébreszt bennük a jövő iránt. A dalit teológia az indiai *kasztrendszer* gyakorlati *felszámolására* is törekszik, arra, hogy a társadalom fogadja el a dalitokat egyenrangúnak, adjon számukra esélyegyenlőséget és emberi jogokat.

³⁸ Vö. P. MOHAN LARBEER: The spirit of truth and dalit liberation, *The Ecumenical Review* 42 (1990) 234.

³⁹ Vö. HERBERT VORGRIMLER: *Új Teológiai Szótár*, Göncöl Kiadó, Budapest, 2006, 558.